

Zagraniczny

Andriej A. Wieliczko¹ **27 VI 1931–11 XI 2015**

W dniu 11 listopada 2015 r. zmarł w Moskwie światowej sławy paleogeograf i geolog czwartorzędu, profesor Andriej Aleksejewicz Wieliczko, członek zagraniczny PAU od 19 czerwca 2004 r.

Urodził się 27 czerwca 1931 r. w Rostowie nad Donem. W 1953 r. ukończył studia na Wydziale Geografii Uniwersytetu Moskiewskiego pod kierunkiem prof. Konstantina Konstantinowicza Markowa. W 1957 r. uzyskał stopień kandydata nauk, a w 1967 r. doktora. Tytuł profesora otrzymał w 1980 r., a w 1995 r. został członkiem Rosyjskiej Akademii Nauk. Pracował w Instytucie Geografii Akademii Nauk Związku Radzieckiego, a następnie Rosyjskiej Akademii Nauk. Od 1972 r. był kierownikiem Laboratorium Paleogeografii w tym instytucie, ważnego ośrodka badań czwartorzędu, przemianowanego w 1992 r. na Laboratorium Geografii Ewolucyjnej.

Szeroki wachlarz kierunków badawczych Andrieja Wieliczki obejmował: paleogeografię młodszego kenozoiku (łącznie z paleoklimatologią, paleopedologią, paleokriologią), paleoekologię człowieka pierwotnego, analizę stanu współczesnego środowiska przyrodniczego i prognozy zmian z uwzględnieniem czynnika antropogenicznego.

W międzynarodowym gronie badaczy czwartorzędu Wieliczko pojawił się wkrótce po warszawskim kongresie INQUA w 1961 r., kiedy to w Lublinie powstała Podkomisja Stratygrafii Lessu Europy pod przewodnictwem Juliusa Finka z Wiednia. Młody geograf z Moskwy zwrócił na siebie uwagę międzynarodowego grona nie tylko dlatego, że reprezentował państwo, którego obszar obejmuje przynajmniej połowę europejskiej pokrywy lessowej, ale i dlatego, że – jak szybko się okazało – miał już wielkie

¹ Nekrolog dostarczono w 2017 r.

doświadczenie w badaniach lessu. Badania te obejmowały nie tylko północną strefę lessów ukraińskich, ale również mniej znaną w zachodniej Europie, usytuowaną na jej wschodzie rozległą strefę osadów lessopodobnych (*ljossowidnych suglinkow*). Andriej Wieliczko znał już wówczas języki obce, stąd jego uwagi i wypowiedzi na dorocznych lessowych sympozjach terenowych (Czechosłowacja, Niemcy, Austria, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Jugosławia) miały zawsze szczególne znaczenie.

Od początku aktywności naukowej Andrieja Wieliczki pojawia się wśród jego zainteresowań wątek człowieka prądziejowego. Wówczas, a więc w połowie ubiegłego wieku, w wielu krajach europejskich zaznacza się wzrost zainteresowań pradziejami człowieka na tle stratygrafii geologicznej i jego związkiem ze zmianami środowiska przyrodniczego. Pierwsze prace Wieliczki o tej tematyce pochodzą z lat 1957–1961 i dotyczą głównie geologicznego wieku stanowisk paleolitycznych Równiny Rosyjskiej. Ponadto zwracał uwagę na możliwość wykorzystywania materiałów archeologicznych do datowania osadów plejstocenских. W kolejnych latach badania w tym zakresie rozwija Wieliczko we współpracy ze specjalistami różnych kierunków przyrodniczych: geologicznych, paleopedologicznych, paleobotanicznych, paleozoologicznych. Sprzyja temu istnienie interdyscyplinarnego zespołu pracującego pod jego kierownictwem. Efektem są prace wieloautorskie, dotyczące poszczególnych stanowisk, głównie dorzeczy Donu i Desny, publikowane m.in. w monograficznych tomach pod jego redakcją lub współredakcją, oraz opracowania syntetyczne, dotyczące m.in. wpływu środowiska na rozwój społeczności prądziejowych.

Prof. Wieliczko systematycznie wprowadzał na arenę europejską swych współpracowników z Laboratorium (Tatiana Morozowa, Nina Czebotariewa, Władimir Griczuk, Margarita Faustowa, Anastasia Markowa i in.). Był to zespół specjalistów z różnych dziedzin nauk o Ziemi, dających gwarancję wysokiego poziomu badań interdyscyplinarnych i syntez paleogeograficznych. One właśnie stawały się z czasem głównym celem prac Wieliczki, realizowanym przez redagowanie naukowe i współautorstwo wielu monografii i kilku atlasów tematycznych.

Prof. Wieliczko swymi badaniami wniósł wielki wkład w obecne rozpoznanie czwartorzędu całej Ziemi. Chodzi tu nie tylko o regionalne w swej skali, trwałe wyniki dotyczące stratygrafii lessu (np. briańska gleba kopalna jako stratotyp dla interstadiału briańskiego), ale przede wszystkim o ogólnoswiatowe syntezy o głębokiej treści paleogeograficznej, oparte na dokładnej znajomości z autopsji dokumentów kenozoicznej przeszłości wielkiego obszaru od Karpat po Kamczatkę i od Morza Barentsa po Morze Kaspijskie, ze szczególnym uwzględnieniem zmian klimatu.

W latach 80. Laboratorium Paleogeografii Instytutu Geografii AN ZSRR opracowało wspólnie z Zakładem Geomorfologii i Hydrologii Instytutu Geografii PAN monografię porównawczą paleogeografii obszarów Polski i Niziny Rosyjskiej w ostatnim glacie i holocenie.

Przykładem dorobku w badaniach lessu może być aktywny jego udział w redagowaniu specjalnego numeru „Quaternary International” w 2006 r., dedykowanego pamięci Martona Pečsi, następcy Juliusa Finka w roli przewodniczącego Podkomisji Lessu INQUA.

Ważną pozycją dotyczącą osadnictwa pradziejowego na tle środowiska przyrodniczego jest wydana w 2008 r. książka pod wspólną redakcją A. A. Wieliczki i S. Z. Wasiliewa, podsumowująca duży projekt związany z Międzynarodowym Rokiem Polarnym: *Droga na północ – środowisko i najstarsze osadnictwo Arktyki i Subarktyki*. Wieliczko jest pierwszym współautorem opublikowanej w tej książce syntezy, dotyczącej systemów adaptacji człowieka do środowiska w górnym paleolicie, mezolicie i neolicie Europy Wschodniej.

Takie szczególne predyspozycje badawcze otworzyły prof. Wielicze drogę do ścisłej współpracy z najlepszymi specjalistami w Stanach Zjednoczonych i publikowania tam razem z nimi kolejnych monografii. Zaslugą Andrieja było, wspólnie z E. Wrightem z Minnesoty, przetłumaczenie i wydanie równoległe monografii czwartorzędu terytorium byłego Związku Radzieckiego w języku angielskim i monografii czwartorzędu Stanów Zjednoczonych w języku rosyjskim. Ta wymiana zbliżyła do siebie obie szkoły naukowe.

Profesor jednocześnie aktywnie działał w krajowych i międzynarodowych organizacjach i programach badawczych, m.in. jako: wiceprzewodniczący Międzynarodowej Unii Badań Czwartorzędu (INQUA), przewodniczący Komisji Atlasu Paleogeograficznego Czwartorzędu i wiceprzewodniczący Komisji Cyklu Radiowęglowego INQUA, członek komitetu programu „Globalne zmiany w przeszłości” PAGES, Międzynarodowego programu Geosfery i Biosfery, członek narodowego komitetu programu IGBP. Od 2002 r. wchodził w skład Międzynarodowego Zespołu do Oceny Zmian Klimatycznych (IPCC), był przewodniczącym komisji „Ewolucja środowiska” Międzynarodowej Unii Geograficznej. Był także członkiem wielu komitetów redakcyjnych rosyjskich i międzynarodowych czasopism, w tym polskiego „Studia Quaternaria”.

Wyrazem powszechnego uznania jego zasług jest nadanie mu tytułu honorowego członka INQUA i wielu Towarzystw Naukowych, m.in., Królewskiego Towarzystwa Geograficznego Belgii, Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich.

W 1996 r. specjalna komisja przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej i Ministerstwie Nauki i Technologii Federacji Rosyjskiej wyróżniła A. Wieliczkę tytułem twórcy szkoły naukowej – geografii ewolucyjnej. Szkoła ta działała w oparciu o zespół stworzonego przez niego Laboratorium Geografii Ewolucyjnej. Zespół, opierając się na badaniach przeszłości, skupił się na ocenie współczesnego i prognozowaniu przyszłego stanu geosfery, kształtującego się pod wpływem czynników tak przyrodniczych, jak i antropogenicznych, wyrażającego się w globalnym ociepleniu i wyczerpywaniu zasobów Ziemi. Uważał to za nasz obowiązek jako uczonych, a zarazem obywateli Ziemi. Do prac w tym zakresie należy jego monografia z mapami i tablicami zmian zasięgów stref klimatycznych Eurazji w przypadku globalnego wzrostu temperatury atmosfery o 2°C. Można ufać, że jego uczniowie będą rozwijać ten kierunek badań.

Andrzej lubił i doceniał znaczenie prac terenowych. Pracował na stanowiskach geologicznych i paleolitycznych prawie do ostatnich swych dni. W terenie rysował, a właściwie malował każde odsłonięcie lessu kolorowymi kredkami. Miał ich zawsze komplet w swej terenowej torbie.

Andrzej Wieliczko miał także inne talenty – tworzył grafiki, rysunki, akwarele. Leży przed nami pięknie wydany w 2013 r. album jego prac malarskich. Podczas swoich licznych podróży po świecie uwieczniał z natury krajobrazy. Pobyty w Polsce zaakcentował w albumie panoramami Wawelu i Warszawskiej Starówki, a widok dworku Chopina w Żelazowej Woli wisiał wśród innych obrazów w jego moskiewskim mieszkaniu.

On przyrodę nie tylko badał, ale był nią zafascynowany i ją kochał. Odszedł badacz środowiska z wielkiej rosyjskiej szkoły przyrodników. Pozostanie w naszej pamięci jako przyjaciel wielu polskich geografów i geologów, z którym mieliśmy szczęście wiele lat współpracować.

*Teresa Madeyska
Józef Edward Mojski
Leszek Starkel*